

Kronikk

Akademiske hundedager

Kildehenvisninger kan være så mye: sikkerhetsnett, skryt, rebus, tilsløring, pynt eller tyvegods. Det er mye meningsløs, dårlig og uredelig kildebruk innen academia, skriver Ole Bjørn Rekdal i denne kronikken.

Ole Bjørn Rekdal
Førsteamanuensis

Torsdag 30. september 2010
kl. 05:00

Vi er på full fart inn i de akademiske hundedagene, og det er liten tvil om at vi har å gjøre med en værtype som kommer til vare lenge.

Hundedagene forbindes med flere typer ekstraordinære naturfenomener. Ett av dem er at ekle ting som har ligget på bunnen av havet flyter opp i dagen til allmenn beskuelse og forferdelse.

De mest spektakulære utslagene av de akademiske hundedagene dreier seg om professorer på høyeste nivå som blir konfrontert med tilfeller av juks og plagiater de har begått for flere tiår siden.

Ifølge folketroen er det imidlertid ikke bare gamle og illeluktende lik som kommer opp til overflaten under hundedagene, men også store mengder tang og andre typer grums fra det mørke dypet. Det er ikke bare manglende, men også dårlige og meningsløse kildehenvisninger som nå tvinges opp i lyset, og det er en kombinasjon av nye databaser, elektroniske dippedutter og nyvinninger innen programvare som står bak.

Kildehenvisninger som støy

Et fascinerende trekk ved kildehenvisninger - disse små fotnotene eller parentesene i akademiske tekster - er hvor mye rart de kan brukes til. De klassiske funksjonene dreier seg om å vise vei til byggeklossene som et akademisk arbeid bygger på, slik at påstander skal kunne etterprøves og tolkninger granskes, og ikke minst, for at lesere kan finne fram til kunnskap og data de kan få bruk for på en eller annen måte, i en eller annen sammenheng.

Kildehenvisninger er dessuten viktige verktøy for å kunne kreditere kildene man bygger sin egen tekst på, og dermed vise klart hva som er ens eget bidrag, og hva som ikke er det.

Men kildehenvisninger kan brukes til helt andre formål, og av og til tar slike hensyn overhånd. En av de mer uskyldige variantene er når studenter og akademikere er så livredd for å bli beskyldt for plagiater at de knapt tør å sette et punktum uten først å skrive inn minst én kildehenvisning. Andre bruker henvisninger som utløp for raseri.

Akademiske kontroverser fremstår ofte som slagsmål med køller av fine ord, og av og til er de supplert med maskingevær av kildehenvisninger, som for alt jeg vet kanskje treffer både over og under beltestedet på motstanderne. Når kildehenvisninger tar overhånd er nok likevel den vanligste forklaringen at man har å gjøre med en akademiker som har klokketro på at jo

(Foto: Colourbox)

flere henvisninger og jo lengre litteraturlista er, jo mer imponert vil leseren nødvendigvis måtte bli.

Kildehenvisninger kan altså brukes til å formidle at man har *lest* mye, men også til å vise at man har *skrevet* mye, rett og slett ved flittig å henvise til seg selv gjennom en tekst. Gevinsten er ikke bare en masseprodusert CV, men også høyere score i elektroniske databaser som måler hvor ofte forfattere og deres arbeider siteres. Innen akademia kan man nemlig gi poeng til seg selv, i motsetning til i andre konkurranser, som for eksempel Melodi Grand Prix (MGP). Samme teknikk kan man naturligvis også bruke for å være snill med sine kolleger, venner og allierte, men da har vi naturligvis å gjøre med en variant som er helt i tråd med både regelverk og vanlig praksis ved avstemningen i MGP.

Med andre ord, dette er hensyn og funksjoner som har lite med grunnleggende vitenskapelige prinsipper å gjøre, som for eksempel kumulativ kunnskapsproduksjon eller etterprøvnbarhet. De er vanligvis lett å gjennomskue, og gjør kanskje ikke mer skade enn å støye mens vi leser. For de mer sensitive blant oss kan imidlertid dette være avgjørende for om vi gidder å lese videre.

Kildehenvisninger som ablegøyer

Verre er det når åpenbart viktige kildehenvisninger er regelrett ubrukelige eller direkte villedende. En av variantene er en slags rebuslek, hvor forfatteren for eksempel fremmer en påstand, og så henviser til kilde B. Når man slår opp i kilde B, kanskje for å lære mer om sammenhengen påstanden inngår i, så finner man en henvisning også der, til kilde C.

I noen tilfeller må vi langt ut i alfabetet før vi finner fram til det vi leter etter, det som gjerne kalles primærkilden. Dette er en akademisk variant av hviskeleken, og av og til er konsekvensene regelrett spektakulære; ikke bare i forhold til hvor mye tid og krefter som kastes bort, men også med hensyn til hvor store forskjeller det kan være mellom det som står i primærkilden og hva som slenges ut ved utgangspunktet for rebusløpet.

Når man ufrivillig blir dratt inn i slike akademiske hviskeleker får man av og til mistanke om at dette ikke bare dreier seg om skøyerfanter som ikke skjønner hvor grensene mellom lek og alvor bør gå. Noen akademikere oppfører seg på en måte som kan tyde på at de rett og slett ikke vet forskjellen på primær- og sekundærkilder, eller enda verre, at de er fullt klar over de uheldige effektene av hviskeleken, men ganske enkelt ikke gidder å gjøre noe for å forhindre dem.

Andre lekne akademikere baker inn gåter av ulike vanskelighetsgrader i kildehenvisningene sine, for eksempel ved å oppgi feilaktive data om kilden de henviser til. For de av oss som ikke har rikelig med tid, velvilje eller godt humør til disposisjon kan dette være irriterende, men det er vanligvis ikke verre enn at problemet lar seg greit løse gjennom litt kreativ søketeknikk og prøving og feiling.

De virkelig utfordrende gåtene er tilfellene hvor det henvises til noe som står på en bestemt side i en tykk bok, men uten at forfatteren har oppgitt noe sidenummer i henvisningen. Det mest frustrerende med disse nøttene er ikke bare hvor vanskelige de kan være å løse, men hvor hyppig de opptrer innen enkelte fagmiljø. Det finnes nemlig forlag og redaktører som trykker akademiske tekster hvor det kanskje er mulig å finne fram *til* kildene, men praktisk talt umulig å finne fram *i* dem.

Kildehenvisninger som pynt, tryllemiddel og tyvgods

Kildehenvisninger kan dessuten brukes som pynt, eller som et slags tryllemiddel for å gi autoritet til et eller annet utsagn som sårt trenger en ansiktsløftning. Dette er nok noe som er kjent i de fleste akademiske miljøer, ikke minst mitt eget, hvor det finnes et syndrom preget av overstadige henvisninger - uten sideangivelse - til tykke bøker skrevet av fransktalende tunge teoretikere.

Når slike navn er drysset utover et arbeid, og i tillegg er mer eller mindre konsekvent feilstavet, bør man kanskje overveie muligheten for at det dreier seg om et forsøk på å forvandle vann til god gammel årgangsvin.

Kildehenvisninger som ser attraktive ut kan også stjeles, ganske enkelt ved å kopiere en henvisning fra en annens arbeid. Da kommer man i en situasjon hvor man henviser direkte til en

kilde man ikke har oppsøkt selv. Foruten å være en form for plagiat er naturligvis dette en annen type risikosport også. Når man stjeler noe man ikke vet hva er, kan man lett få seg ulike typer overraskelser på ferden videre, og noen av dem kan være temmelig ubehagelige.

Stille revolusjon

Det å forfølge kildehenvisninger og oppsøke kilder på jakt etter data og kunnskap er noe som akademikere har gjort til alle tider. I løpet av de siste få årene har det imidlertid skjedd en stille revolusjon på dette området, og den innebærer at vi alle er på god vei inn i de akademiske hundedagene.

Kilder som man for 20 år siden måtte bruke dager for å finne, og for 10 år siden minutter for å finne, kan man nå - med litt forarbeid, og med god hjelp fra ulike typer dippedutter, programvare og databaser - få opp på skjermen i løpet av sekunder. For de av oss som har vokst opp med kortkatalogene på universitetsbiblioteket er dette en utvikling som det har vært temmelig forbløffende å oppleve.

Muligheten til å lese en tekst *sammen* med de aller fleste kildene den baserer seg på, innebærer at hver enkelt henvisning blir en slags gigantisk fotnote man kan velge eller ikke velge å lese, eller et mer eller mindre spennende vindu man kan bøye seg fram og titte inn i, alt etter interesse.

Det å lese tekster på denne nye fascinerende måten har imidlertid en litt mindre hyggelig side: Man får midt i fleisen hvor mye meningsløs, dårlig og uredelig kildebruk det finnes innen akademia. Det er bare de groveste og mest spektakulære sakene som havner i media, med professorer som får sparken eller blir satt under granskning for handlinger de gjorde for lenge siden.

I skyggen av disse sakene - og langt utenfor interessefeltet, rekkevidden og kapasiteten til etiske komiteer og redelighetsutvalg - finner man de som plagierer på mer intelligente og intrikate måter, eller som misbruker kildehenvisninger som pynt, vennetjenester, selvpromotering eller tryllemiddel. Det er denne type ting - for ikke å si tang - som nå kommer opp til overflaten når de akademiske hundedagene innledes.

Det positive med at alt dette grumset nå veltes opp i dagen er at det gir håp om at det på sikt kan la seg gjøre å gjenreise respekten for kildehenvisningen som et særdeles viktig verktøy innen forskning og formidling av kunnskap. De akademiske hundedagene er uansett kommet for å bli, og ingen vet akkurat dét bedre enn studentene som sitter ved foten av kateteret.

Les mer:

For en litt mer langdryg utbrodering av noen av poengene ovenfor, se Rekdal, O. B. (2009) Fakta på ville veier og henvisninger hinsides fornuften. *Tidsskrift for samfunnsforskning*, 50 (3), s. 367-383.